

У витоків українського модернізму

Сергій Панета

*к. мист., доцент, доцент кафедри дизайну,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: papetasp@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9896-4411*

В історії українського мистецтва 1910 - 1930-ті рр. посідають особливе місце. Авангардне мистецтво в Україні формувалося в процесі синтезу європейського модернізму з традиціями народного мистецтва. Твори кубістів, футуристів, фовістів були представлені на виставках «Салону Іздебського» вже в 1909- 10 рр. в Одесі, Києві, Херсоні, Миколаєві. Своєрідними «агентами» по імпорту передових ідей модернізму стали О. Екстер, Д. Бурлюк, М. Бойчук, В. Меллер. На цьому тлі в Україні виникають авангардні художні студії, об'єднання митців, новаторська сценографія. Унікальною рисою українського авангарду є численні приклади співробітництва народних майстрів і художників-авангардистів. Твори селянських майстрів, виконані за ескізами О. Екстер, Н. Генке, В. Кричевського мали успіх на виставках в Києві, Москві, Парижі

За 20 років існування українського авангарду сформувалися течії кубофутуризму, конструктивізму, панфутуризму, спектралізму. Виникли перші українські вищі художні заклади в Києві, Одесі, Харкові. Серед авторів теоретичних досліджень такі майстри як О. Богомазов і К. Малевич. Художній авангард отримав розгалужену структуру і набув справді державного значення. Його вплив став одним з основних джерел мистецтва нонконформізму 1960-х і відродження модернізму 1990-х рр.

На тлі екстравагантного племені авангардистів постать Соні Делоне вирізняється невичерпністю нових ідей і багатогранністю обдарування. Це перша художниця авангарду, якій випала честь провести персональну виставку в Луврі. В 1975 р. вона отримала Орден Почесного легіону.

Уродженка невеликого містечка на Полтавщині, Соня здобувала освіту в академіях Карлсруе і Парижа. З 1910-х рр. вона робить свій вибір на користь авангардного мистецтва. Стиль, який був створений нею в тандемі з чоловіком - Робером Делоне, отримав назву симультанізм або орфізм. Експериментуючи з ритмом і розкладанням кольору, вони створили оригінальну живописну мову концентричних «сонячних кіл». В 1924 р. Соня відкрила на Єлисейських полях «Симультаністський бутік», де виступала як модельєр авангардного одягу. На своїх знаменитих «сукнях-віршах» вона відтворила вірші поета-дадаїста Тристана Тцари. Її інші моделі вражали вибуховими колористичними сполученнями, які сполучалися з декоративними ритмами модних інтер'єрів. Також Соня Делоне стала відомою як ілюстратор книжок, автор візерунків для тканин, театральних костюмів і декорацій і, навіть, як майстер тюнінгу автівок. На Паризькій Всесвітній виставці 1937 р. її панно було відзначено золотою медаллю. Заснований нею в 1939 р. салон Realites Nouvelles, існує по сьогодні.

Якщо задатися метою відтворити образ еталонного художника-авангардиста, то кращого кандидата, ніж Василь Єрмилов, годі було б і шукати. Це був художник універсал і невтомний експериментатор, який умів все, що можна зробити за допомогою олівця й пензля, але до того ж постійно конструював і майстрував, як інженер і ремісник. Сьогодні його ім'я стоїть в ряду всесвітньо відомих представників конструктивізму.

Життя Єрмилова, як і у всіх авангардистів, що залишилися в Радянському Союзі і не загинули від сталінських репресій, поділяється на дві чітко розмежованих половини: до заборони модернізму і після. В 1910-х рр. він звертається до кубофутуризму і абстракціонізму. Зокрема, в серії знаменитих кольорових рельєфів він синтезує абстрактний живопис з конструктивним скульптурним рішенням. В перші роки Радянської влади Єрмилов розвиває бурхливу діяльність: організовує навчально-виробничі майстерні, керує відділом пропаганди, викладає в художньому інституті, оформлює вулиці, площі, громадські споруди, книги і журнали, навіть, агітпотяги... Його енергія, фантазія, нові ідеї здавалося б невичерпні. Проте, після того, як модернізм був визнаний ворожим радянській ідеології, життя Єрмилова різко змінюється. Тепер він працює під загрозою того, що йому поставлять у провину авангардистське минуле, позбавлять роботи, а може і життя. Серед масштабних робіт пізнього періоду творчості: оформлення Харківського палацу піонерів, павільйону України на виставці в Москві, Театрального музею.

Анатоль Петрицький залишив портрет Михайля Семенка, який характеризує першого українського футуриста більш точно, ніж численні фото: оповитий димом незмінної люльки, з «фірмовим» скуйовдженим чубом за склом кафе разом з дамою. Так це він, одягнений з недбалою елегантністю, завсідник кафе, мандрівник по готелях, поет не придатний до налагодженого побуту. На початку 1914 р. в Києві Семенко засновує перше футуристичне об'єднання і друкарню «Кверо». Вже на старті він сам на себе нацьковує київську інтелігенцію: в маніфесті футуристів поет зухвало насипається на поклоніння українців Шевченку. «Я палю свій "Кобзар» - вигукує він. В результаті скандалу книгарні відмовилися продавати його нові твори.

Протягом 1918-19 рр. поет випустив 9 поетичних збірок. Відмітною прикметою більшості його поезій стає урбаністична тематика і формально-графічне вираження тексту, назване поезомалярством. Разом з тим, Семенко розкривається і як неабиякий організатор: він очолює «Ударну групу поетів-футуристів», «Аспанфут» (Асоціацію панфутуристів), «Бумеранг», видає «Універсальний журнал», журнал «Фламінго», «Альманах трьох» тощо. На поетичній ниві він продовжує драгувати опонентів такими збірками як «Кобзар», «Маруся Богуславка», «Малий Кобзар», де презентує свої супре-, футуро- і кубо-поези. Найпотужніший проект Семенка продовжувався з 1927 по 1932 р., коли він видавав журнал «Нова генерація», навколо якого об'єднав найрадикальніші сили українського авангарду.

Ключові слова: український авангард; конструктивізм; футуризм.

Список використаних джерел

1. «Він та я були Українці». Малевич та Україна. / уклад. Д. Горбачов; упоряд. С. Папета, О. Папета. К.: Сім студія, 2006. 456 с.
2. Горбачов Д., Магдши І, Тараненко А. *Стилі українського мистецтва ХХ століття: ар-нуво, ар-деко, авангард.* К.: Портал, 2024. 272 с.
3. Горбачов Д., Папета С. *Український авангард.* / *Історія українського мистецтва. Т. 5: Мистецтво ХХ століття.* К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, 2007. С. 112–131.
4. *Українські авангардисти як теоретики і публіцисти : зб. статей / упоряд. Д. Горбачов, О. Папета, С. Папета.* К.: Тріумф, 2005. 384 с.
5. Шкандрій М. *Авангардне мистецтво в Україні, 1910-1930: пам'ять, за яку варто боротися / Пер. з англ. І. Семенюк.* Харків: ВД Фабула, 2023. 224 с.; 8 с. іл.